

Львівський національний університет імені Івана Франка
Біологічний факультет
Кафедра мікробіології

Затверджено
на засіданні кафедри мікробіології
біологічного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка
(протокол 15 від 31.08.2022 р.)

Зав. кафедри проф. Світлана Гнатуш

Силабус з навчальної дисципліни
«МІКРОБІОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ДОВКІЛЛЯ»,
яку викладають в межах освітньо-професійної програми «Екологія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
для здобувачів зі спеціальності «101 Екологія»

Львів – 2022

Назва дисципліни	Мікробіологічний моніторинг довкілля
Адреса викладання дисципліни	вул. Грушевського 4, Львів, 79005
Факультет та кафедра, за якою закріплено дисципліну	біологічний факультет, кафедра мікробіології
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	10 Природничі науки / 101 Екологія
Викладачі дисципліни	доцент кафедри мікробіології, к.б.н. Яворська Галина Василівна
Контактина інформація викладачів	halyna.yavorska@lnu.edu.ua http://bioweb.lnu.edu.ua/employee/yavorska-h-v
Консультації по дисципліні відбуваються	вул. Грушевського 4, ауд. 302 Консультації за попередньою домовленістю. Он-лайн консультації через Zoom або подібні ресурси. Для погодження часу он-лайн консультацій слід писати на електронну пошту, телеграм або дзвонити
Сторінка дисципліни	
Інформація про дисципліну	Зміст дисципліни розроблено так, щоб надати учасникам необхідні знання про мікроорганізми та мікробіологічні методи, які використовують для моніторингу об'єктів довкілля. Тому представлено теоретичні і практичні знання щодо ознайомлення студентів з різноманітними об'єктами, які моніторять та методами дослідження мікроорганізмів і формування вмінь самостійного аналізування результатів моніторингу, що сприятиме успішному освоєнню навиків дослідницької та наукової діяльності.
Коротка анотація дисципліни	Дисципліна «Мікробіологічний моніторинг довкілля» є вибірковою дисципліною, яку викладають в VIII семестрі в обсязі 5 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS). Ця дисципліна є необхідною для розуміння мікробіологічної частини моніторингу об'єктів довкілля, підходів і правил вибирання методів для дослідження мікроорганізмів, основних аспектів оброблення, аналізування й оформлення отриманих результатів.
Мета та цілі дисципліни	Метою вивчення вибіркової дисципліни «Мікробіологічний моніторинг довкілля» є сформувати знання студентів про завдання й умови проведення мікробіологічної експертизи повітря, води, ґрунту, продуктів харчування та інших об'єктів життедіяльності людини і методи виявлення та ідентифікації бактерій у досліджуваному матеріалі, навчити аналізувати та порівнювати одержані дані та результати для вирішення завдань з формування дослідницьких компетентностей. Завдання (навчальні цілі): 1. Сформувати систему знань про різноманітні об'єкти, особливості та етапи мікробіологічного моніторингу компонентів довкілля; методи дослідження мікроорганізмів, принципи організації мікробіологічних досліджень. 2. Сформувати вміння організовувати робоче місце та дослідницьку роботу щодо експериментальних досліджень мікроорганізмів; планувати, виконувати, оформляти та оцінювати результати мікробіологічних досліджень. 3. Сформувати уявлення про ролі мікроорганізмів та їхніх метаболітів для встановлення мікробіологічної чистоти і місце мікробіологічних досліджень у системі екологічного моніторингу. Згідно з вимогами ОПП «Екологія» підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 101 Екологія галузі

	<p>знань 10-Природничі науки, дисципліна забезпечує набуття студентами таких компетентностей:</p> <p>КЗ-6. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня.</p> <p>КЗ-8. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.</p> <p>КС-1. Знання та розуміння теоретичних основ екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування.</p> <p>КС-5. Здатність до оцінки впливу процесів техногенезу на стан навколошнього середовища та виявлення екологічних ризиків, пов'язаних з виробничу діяльністю.</p>
Література для вивчення дисципліни	<ol style="list-style-type: none"> 1. Екологічна біотехнологія: принципи створення біотехнологічних виробництв : навчальний посібник / Л. Д. Пляцук, Є. Ю. Черниш. Суми : Сумський державний університет, 2018. 293 с. 2. Гудзь С.П., Гнатуш С. О., Яворська Г. В., Білінська І. С., Борсуке-вич Б. М. Практикум з мікробіології. Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2014. 456 с. 3. Гудзь С., Гнатуш С., Білінська І. Мікробіологія: практикум, тести. Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2012. 228 с. 4. Яворська Г. В., Гудзь С. П., Гнатуш С. О. Промислова мікробіологія. Навчальний посібник. Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 256 с. 5. Гудзь С. П., Гнатуш С. О., Звір Г. І. Санітарна мікробіологія: підручник. Львів : Вид. центр Львів. ун-ту, 2016. 348 с. 6. Ладанівський Р. І., Потицька Р. В., Ардан О. І. Основи санітарної мікробіології продовольчої продукції. Дрогобич: Коло, 2004. 134 с. 7. Назаренко Л. О. Експертиза товарів (Експертиза продовольчих товарів): навч. посіб. К. : «Центр учебової літератури», 2014. 312 с. 8. Біотехнології в екології :навч. посібник / А.І. Горова, С.М. Лисицька, А.В. Павличенко, Т.В. Скворцова. Д. :Національний гірничий університет, 2012. 184 с. 9. Голубнича В. М., Погорелов М. В., Корнієнко В. В. Біобезпека та біозахист у біологічних лабораторіях 1-го та 2-го рівнів біобезпеки : монографія. Суми : Сум. держ. ун-т, 2016. 123 с. 10. Збірник науково-методичних рекомендацій з ветеринарно-санітарної експертизи. За ред. О. М. Якубчак. К.: «Біопром», 2008 256 с. 11. Смоляр В. І. Харчова експертиза. Підручник. К.:Здоров'я, 2005. 448 с. 12. Методичні рекомендації щодо самостійного відбору мікробіологічних та ентомологічних проб працівниками архівних установ в умовах дії дистанційно-карантинних заходів / Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, Спілка архівістів України; уклад.: О. Я. Гаранін, Т.О. Кондратюк. Київ, 2021. 22 с. 13. Якубчак О.М., Хоменко В.І. Денисюк Г.М., Бондар Т.О. Коваленко В.Л., Мідик С.В. Рекомендації щодо санітарно-мікробіологічного дослідження змивів з поверхонь тест-об'єктів ветеринарного нагляду і контролю. НАУ, К., 2004. 15 с. 14. Гаркавенко Т. О., Загребельний В. О., Меженська Н. А., Мех Н. Я., Семенчукова І. В., Слободянюк А. Б. Методичні рекомендації методів детекції бактерій роду <i>Salmonella</i>, <i>Listeria</i> (<i>L. monocytogenes</i>) із харчових продуктів, продовольчої сировини та кормів для тварин з

	<p>використанням автоматичних аналізаторів. К.: ДНДІЛДВСЕ, 2012. 32 с.</p> <p>15. Гаркавенко Т. О., Кравцова О. Л., Семенчукова І. В., Меженська Н. А. та ін. Методичні рекомендації щодо бактеріологічного аналізу кормів для тварин. К.: «ДНДІЛДВСЕ», 2013. 61 с.</p> <p>16. Семенчук О. С., Меженська Н. А., Мягка К. С. та ін. Методичні рекомендації щодо визначення залишкової кількості антибіотиків у продукції тваринного походження мікробіологічним методом. К.: ДНДІЛДВСЕ, 2013. 61 с.</p> <p>17. Atlas of Food Microbiology LAB. Microorganisms including: Bacteria, Molds & Yeast, 2012–2013. 31 p.</p> <p>18. Harley J. P., Prescott J. P. Laboratory Exercises in Microbiology. 5th ed. - The McGraw–Hill Companies, 2002. 449 p.</p> <p>19. Higson S. Biosensors for medical applications. Woodhead Publishing Limited, 2012 352 p.</p> <p>20. Cooper J. M., Cass A.E.G. Biosensors. Second edition. A Practical Approach, Oxford University Press, 2003. 293 p.</p> <p>22. Evtugyn G. Biosensors: Essentials. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2014– 274 p.</p> <p>23. Malhotra B. D., Pandey C. M. Biosensors: Fundamentals and Applications. Smithers Information Ltd., 2017. 272 p.</p> <p>24. M. G. Santosh, K. Mishra Microbiological environmental monitoring in food processing // Indian Food Industry Mag, 2021. Vol 3 No 2, P.45-56.</p> <p>25. Compendium of Microbiological Criteria for Food, 2022. 82 p.</p>
Тривалість дисципліни	один семестр
Обсяг дисципліни	150 год/5 кредитів, з них: 30 год лекцій, 20 год практичних, 100 год самостійної роботи
Очікувані результати навчання	<p>Згідно з вимогами ОПП «Екологія» підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 101 Екологія галузі знань 10-Природничі науки, дисципліна забезпечує набуття студентами таких результатів навчання:</p> <p>ПР-05. Знати концептуальні основи моніторингу та нормування антропогенного навантаження на довкілля.</p> <p>ПР-11. Уміти прогнозувати вплив технологічних процесів та виробництв на навколошнє середовище.</p> <p>ПР13. Уміти формувати ефективні комунікаційні стратегії з метою донесення ідей, проблем, рішень та власного досвіду в сфері екології.</p> <p>ПР-22. Брати участь у розробці проектів і практичних рекомендацій щодо збереження довкілля.</p> <p>Для забезпечення такого результату студенти мають знати: завдання і основи мікробіологічного моніторингу; законодавчі, нормативно-технічні та інші документи стандартизації та сертифікації об'єктів довкілля, повітря закритих приміщень тощо; методи, умови та етапи проведення мікробіологічного моніторингу повітря, води, ґрунту та інших об'єктів; морфологічні особливості та характер росту певних видів бактерій на поживних середовищах; методи виявлення бактерій у різних субстратах та матеріалах; методи дослідження морфолого-культуральних та фізіолого-біохімічних властивостей бактерій; значення бактерій у контамінуванні та схеми виділення й ідентифікації контамінантів; використання сучасних методів для ідентифіка-</p>

	ції бактерій та моніторингу стану й якості певних об'єктів; способи дезінфікування тощо, а також <i>вліти</i> : здійснювати забір матеріалу для мікробіологічного моніторингу, забезпечувати його правильну доставку в лабораторію; трактувати результати отримані після досліджень; аналізувати мікробіологічні показники води та повітря й інтерпретувати результати відповідно встановлених норм; забезпечувати належний контроль за додержанням санітарно-гігієнічного режиму на певному підприємстві з метою унеможливлення ним забруднення об'єктів довкілля.
Ключові слова	Мікробіологічний моніторинг, методи дослідження, планування експертизи, необхідне обладнання, техніка безпеки, мікробіологічна чистота, контамінування, дезінфекція
Формат дисципліни	очний
	проведення лекцій та практичних робіт із застосуванням активних та інтерактивних методів навчання і консультацій
Теми	Див. Схема дисципліни (нижче)*
Підсумковий контроль, форма	<p>Залік. Форми: усна, письмова, тестова</p> <p>Алгоритм оцінювання студентів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - семестрове оцінювання – 100 балів. <p>Інтерактивна діяльність (усно) – всього 1 завдання головне – 40 балів (20 доповідь, 20 презентація) і 1 додаткове – 10 балів (по 2 бали за участь в дискусіях на інтерактивних заняттях).</p> <p>Самостійна творча робота – створення ментальної карти та інформаційного плакату – 30 балів (по 15 балів).</p> <p>Модульна контрольна робота 1 (тестово) – 20 балів. Тести, де кожне питання оцінюють по різному: від 1 до 5 балів.</p> <p>Організація оцінювання: елементи семестрового оцінювання проводять упродовж семестру і підсумовують узalік.</p> <p>У випадку он-лайн навчання оцінювання проводять на платформі Moodle (http://e-learning.lnu.edu.ua) з використанням завдань різного рівня складності.</p>
Пререквізити	Для вивчення дисципліни студенти потребують базових знань з біології, екології, хімії, мікробіології, а також дисциплін, достатніх для формування практичних навиків, розуміння основроботи з біологічними об'єктами
Навчальні методи та техніки, які будуть використовуватися під час викладання дисципліни	Презентації, лекції, інтерактивне навчання, усні дискусії Методи навчання: словесні, наочні, самостійної роботи студентів, стимулювання і мотивації навчальної діяльності, активні та проблемно-пошукові. Методи контролю: усний, тестовий, письмовий.
Необхідне обладнання	персональний комп’ютер, загальновживані комп’ютерні програми і операційні системи, проектор
Критерії оцінювання (окрім для кожного виду навчальної діяльності)	<p>Оцінювання проводиться за 100-балльною шкалою. Бали нараховуються за наступним співвідношенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • інтерактивна діяльність: 50 % семестрової оцінки; максимальна кількість балів – 50; • самостійна творча робота: 30 % семестрової оцінки; максимальна кількість балів – 30; • контрольна робота (модульна): 20 % семестрової оцінки; максимальна кількість балів – 20. <p>Письмові роботи: Очікується, що студенти виконають декілька видів письмових робіт (опис участі в інтерактивній діяльності, вирішення</p>

	<p>тестів, створення ментальної карти). Академічна добросердість: Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел, списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують, приклади можливої академічної недобросердісті. Відвідування занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають усі лекції та інтерактивні заняття дисципліни. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усіх термінів визначених для виконання усіх видів письмових і усних робіт, передбачених силабусом. Література. Уся література, яку студенти не зможуть знайти самостійно, буде надана викладачем виключно в освітніх цілях без права її передачі третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.</p> <p>Політика виставлення балів. Враховуються бали набрані на тестуванні, самостійній роботі та бали за діяльність на заняттях.</p> <p>Жодні форми порушення академічної добросердісті не толеруються.</p>
Питання до модульних контролів (замірів знань)	<ol style="list-style-type: none"> Наукові основи мікробіологічного моніторингу. Історія розвитку моніторингу об'єктів на предмет мікробіологічної чистоти. Поєднання класичних та сучасних методів для мікробіологічного моніторингу. Характеристика мікроорганізмів – індикаторів мікробіологічної чистоти та контамінантів різних об'єктів. Питання біобезпеки та біоетики, морально-етичні норми, правила і принципи використання біологічних агентів і захисту населення від особливо небезпечних патогенів. Об'єкти мікробіологічної експертизи: повітря, вода та ґрунт. Санітарно-гігієнічний режим певних підприємств – обладнання, сировина та готові продукти; умови зберігання, транспортування та реалізації біопрепаратів. Правила відбору проб та етапи мікробіологічного моніторингу. Етапи проведення мікробіологічної експертизи з особливостями залежно від об'єктів. Класичні мікробіологічні методи: мікроскопування та вирощування у/на поживному середовищі з дослідженням морфолого-культуральних та фізіолого-біохімічних властивостей. Використання сучасних молекулярно-генетичних методів аналізу для виявлення та ідентифікації мікроорганізмів. Біосенсори: класифікація перетворювачів продуктів біохімічних реакцій в електричний сигнал. Перспективи застосування біосенсорів для мікробіологічного моніторингу. Необхідність проведення мікробіологічного моніторингу житлових, навчальних та інших приміщень перебування людей. Нормування показників мікробіологічної безпеки побутових об'єктів та приміщень. Мікробіологічна експертиза на виробництві. Стандарти, вимоги та заходи GMP. Стандарти ISO. Контамінація виробництва та заходи запобігання. Види та способи дезінфекції на виробництвах. Визначення впливу довкілля на стан здоров'я пацієнтів в умовах медичного закладу за стандартними методиками. Правила асептики

	<p>обладнання, матеріалів, інструментів, тощо у медичних приміщеннях різного призначення.</p> <p>17. Стандарти якості фармацевтичних препаратів. Особливості мікробіологічного моніторингу фармацевтичних препаратів. Нормування умов зберігання та застосування лікувальних засобів медично-го призначення в аптеках та складах. Ризики забруднення довкілля.</p> <p>18. Мікробіологічні методи боротьби з шкідниками та хворобами рослин. Мікробні препарати, які підвищують родючість ґрунту, контроль чистоти.</p> <p>19. Мікробіологічні аспекти охорони навколошнього середовища. Охорона груп мікроорганізмів, які беруть участь у обігу речовин і енергії від шкідливої дії техногенних факторів.</p> <p>20. Біологічне і техногенне забруднення довкілля та роль мікробів у біодеградації. Мікробна деградація побутових матеріалів, лікарських засобів.</p> <p>21. Очисні споруди і методи контролю їх роботи. Мікробіота очисних споруд. Способи очищення води, ґрунту та повітря за допомогою мікроорганізмів.</p> <p>22. Мікробіологічні дослідження ґрунту, зокрема під забудову чи сільськогосподарське використання.</p> <p>23. Мікробіологічний моніторинг повітряного середовища та водних ресурсів для моніторингу мікробіологічної безпечності цих об'єктів щодо життєдіяльності живих організмів та людини.</p>
Опитування	Анкету-оцінку з метою оцінювання якості дисципліни буде надано по завершенню дисципліни на платформі Moodle

Таблиця 1

*Схема дисципліни «Мікробіологічний моніторинг довкілля»

Тиждень, дата*, години	Тема заняття	Форма заняття	Література / ресурс для виконання завдань	Термін виконання*
1.	Вступ. Зміст, методи і завдання дисципліни. Мікробіологічна лабораторія і правила роботи в ній	вступна лекція	1, 2, 3, 5, 9 і Moodle	1 тиждень
2.	Характеристика мікроорганізмів – індикаторів мікробіологічної чистоти та контамінантів різних об'єктів. Правила відбору проб та етапи мікробіологічного моніторингу.	оглядова лекція	1, 2, 3, 5, 6 і Moodle	1 тиждень
	Об'єкти мікробіологічного моніторингу та характеристика індикаторних видів мікроорганізмів	практичне заняття		
3.	Класичні мікробіологічні методи в експертизі об'єктів довкілля.	лекція-інформація	1, 2, 3, 5, 6 і Moodle	1 тиждень
4.	Використання сучасних молекулярно-генетичних методів аналізу для виявлення та ідентифікації мікроорганізмів	оглядова лекція	2, 5, 14, 19-23 і Moodle	1 тиждень

	Використання аналізаторів та біосенсорів для моніторингу довкілля	практичне заняття		
5.	Мікробіологічний моніторинг об'єктів довкілля (води, повітря, ґрунту)	лекція-інформація	2, 3, 4, 5 i Moodle	1 тиждень
6.	Мікробіологічний моніторинг об'єктів довкілля людини (в побуті, громадських приміщеннях, бібліотеках та музеях)	оглядова лекція	2, 3, 4, 5, 12 i Moodle	1 тиждень
	Мікробіологічний моніторинг об'єктів довкілля: необхідність чиrudимент	практичне заняття		
7.	Мікробіологічний моніторинг на виробництві – запорука чистоти довкілля	лекція-інформація	1, 2, 4, 5, 8 i Moodle	1 тиждень
8.	Мікробіологічний моніторинг в медичних закладах і фармацевтичних підприємствах	лекція-інформація	2, 4, 5, 8, 18, 19 i Moodle	1 тиждень
	Важливість індикації контамінантів різних виробництв. Універсальність та особливості мікробіологічного контролю різних виробництв	практичне заняття		
9.	Мікробіологічний моніторинг впливу біо-препаратів на довкілля. Мікробіологічний моніторинг для зберігання та утилізації фармацевтичних препаратів	лекція-інформація	2, 7, 13, 15, 16 i Moodle	1 тиждень
10.	Мікробіологічний моніторинг впливу біоінсектицидів та засобів захисту рослин на довкілля	лекція-інформація	2, 7, 8, 13, 14 i Moodle	1 тиждень
	Проблеми нормування, умов зберігання та застосування біопрепаратів. Мікробна деградація біопрепаратів	практичне заняття		
11.	Мікробіологічний моніторинг виробництв продуктів харчування. Система НАССР	лекція-інформація	2, 4, 11, 15, 16, 24, 25 i Moodle	1 тиждень
12.	Вплив побутових відходів на мікробіоту довкілля, методи контролю	лекція-інформація	2, 3, 4, 5, 8 i Moodle	1 тиждень
	Проблема побутових відходів: мікробіологічний аспект	практичне заняття		
13.	Мікробіологічний моніторинг в біотехнологіях очищення. Біотехнології очищення й очисні споруди.	лекція-інформація	1, 2, 4 i Moodle	1 тиждень
14.	Особливості взаємодії мікроорганізмів з різними забруднювачами довкілля і ксенобіотиками	оглядова лекція	1, 2, 4, 5, 6, i Moodle	1 тиждень
	Застосування моніторингу об'єктів довкілля (повітря, ґрунту, води тощо) в експертизі	практичне заняття		

15.	Біогаз як альтернативне паливо домашніх господарств і очищення довкілля від органічних відходів	лекція-інформація	2, 4 і Moodle	1 тиждень
16	Природоохоронні заходи на основі моніторингу мікробіологічної безпечності об'єктів довкілля щодо життедіяльності живих організмів та людини	практичне заняття	Moodle	1 тиждень
	Тестування. Підведення підсумків	Підсумкове заняття		

* - заповнюють згідно розкладу в VII семестрі

Автор дисципліни

Галина Яворська

«Погоджено»

Голова методичної ради

біологічного факультету

Віталій Гончаренко

31 серпня 2022 р.

Гарант ОПП

Звеніслава Мамчур

31 серпня 2022 р.